

*Lisa Storm Villadsen er Ph.D., lektor ved Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, afdelingen for Retorik, ved Københavns Universitet.
E-post: lisas@hum.ku.dk*

Lisa Storm Villadsen:

Temaintro: Retorisk medborgerskab

Retorik er samfundets kit. I den vestlige verden er retorikken uløseligt forbundet med det offentlige liv, og det gælder hvad enten man som retoriker er primært praktisk, historisk eller teoretisk interesseret. Vi kan ikke tænke demokrati uden at tænke retorikken med. Det skal vi heller ikke. Tværtimod er der vigtige punkter hvor retorikken stadig kan bidrage til at forklare og forbedre den offentlige debat i bredeste forstand. Dette er kort sagt baggrunden for forskernetværket *Retorisk Medborgerskab: Perspektiver på deliberativt demokrati*. I dette nummer af *Rhetorica Scandinavica* præsenterer vi netværket og dets aktiviteter – herunder et forskerseminar holdt i juni 2008. Vi bringer i denne sammenhæng to artikler der er blevet til på baggrund af seminaret, nemlig Christian Kocks ”Fornuftig uenighed” og Jens E. Kjeldsens ”Retoriske omstændigheder. Retorikken i en fragmenteret, foranderlig og kompleks verden”.

Hvilke perspektiver ligger der i at betragte det at være borger i et samfund fra en retorisk synsvinkel? Hvordan forstår vi bedst retoriikkens rolle i moderne samfundsdebat, og hvordan kan den evt. bruges som udgangspunkt for konstruktiv forandring? Hvilke forventninger kan man have til den offentlige debats funktion? Hvordan håndterer man uenighed konstruktivt? Hvilke barrierer er der for at komme til orde i et demokratisk samfund, og hvordan kan de nedbrydes? Hvad kendetegner en konstruktiv talerposition? Dette er eksempler på spørgsmål som forskere med tilknytning til forskernetværket *Retorisk medborgerskab: Perspektiver på deliberativt demokrati* er interesserede i.

Forskernetværket bygger på en to-årig bevilling fra Forskningsrådet for Kunst og Kommunikation under det danske ministerium for Videnskab, Teknologi og Udvikling. Netværket ledes af lektor i retorik Lisa Storm Villadsen og professor i retorik Christian Kock, Afdeling for Retorik på Københavns Universitet. De ca. 35 deltagere i netværket er retorikforskere fra Danmark og de skandinaviske lande samt

forskere fra andre fag som statskundskab, film-og medievidenskab og journalistik, der alle har en interesse for demokratiets sproglige manifestationer og kommunikative udfordringer.

Netværkets overordnede formål er at udforske medborgerskab som et retorisk-kommunikativt fænomen, altså hvordan selve det at være borger kan forstås – og vurderes – fra en retorikfaglig vinkel. Hensigten med netværkets aktiviteter er at understrege at retorik er langt mere end blot et redskab til at vinde indflydelse; den er et medium for det at være borger.

Projektet fokuserer på praktiske såvel som ideologiske og etiske perspektiver på den offentlige diskurs. I en tid præget af eksplosiv udvikling i informationsstrømmen og kommunikationsmedier bliver samfundet stadig mere segmenteret i forhold til bl.a. uddannelse, etnicitet, geografi, køn, kultur og alder. Samtidig med at vi får bedre og flere muligheder for at være i konstruktiv kontakt med hinanden på tværs af fx sted og status (tænk blot på blogosfæren), er der tendenser der rækker i modsat retning hvor folk på forskellige måder – socialt, politisk og intellektuelt – lever i parallelle verdner og reelt kun har meget lidt kontakt med hinanden og bl.a. derfor har en meget lille fælles referenceramme. I et videnssamfund hvor svage læsere og unge uden uddannelse er en voksende gruppe, rejser der sig en række samfundsmæssige udfordringer som retorikken kan hjælpe til at analysere og måske møde med konstruktive forslag til løsninger. Bare i forhold til et emne som offentlig demokratisk debat har retorikken meget at byde på i undersøgelsen af vores idealer om hvad god debat er, og hvordan den bør gennemføres. En anden vinkel er at undersøge hvordan det lykkes for nogle grupper at vinde gehør for deres synspunkter hvorimod andre grupper kæmper en tilsyneladende håbløs kamp om at komme til orde.

Der er en række fordele ved at betragte det at være medborger som et retorisk fænomen. Det ligger for så vidt allerede i betegnelsen ”medborger”. I modsætning til ordet ”borger” ligger der i ”medborger” en normativ og præskriptiv forventning om at vi som medlemmer af samfundet alle har adgang til at påvirke kollektive beslutninger. Det er et standpunkt der tilskriver den enkelte en rolle i samfundslivet hvad enten det er som aktiv i græsrodsbevægelser, medlem af skolebestyrelser, som blogger eller simpelthen som kritisk bevidst borger og vælger. At betragte det at være medborger som en retorisk aktivitet betyder at man vægter den sproglige udveksling af holdninger og ideer højt. Selve processen anses altså for mindst lige så væsentlig som resultatet. Man interesserer sig fx for hvordan man skaber rammerne for den bedst mulige offentlige debat. Det er en radikal anden tilgang til politisk debat end den der ligger til grund for fokusgruppeundersøgelser og meningsmålinger der måler hvad folk anser som mest fordelagtigt for sig selv. At lægge retorikken til grund for politisk debat indebærer desuden en forpligtelse på det fælles gode – eller i hvert fald at besinde sig på at afveje forskelligartede hensyn med henblik på praktiske løsninger for fællesskabet. Her er spørgsmål om grundlæggende adfærdregler i debat selvsagt centrale at undersøge og måske udvikle. Det kunne fx dreje sig om respektfuldt sprog, om evnen til at anerkende uenighed som uundgåelig og derfor tænke mere i at afveje synspunkter. Men derudover må man også interessere

sig for den bredere ramme for debatten: Hvor foregår den? Og hvad konkurrerer den med? For samtidig med at tilgængeligheden af viden og nyheder stiger og stiger, tegner der sig en tendens til øget social og videnskabelig differentiering der giver sig udslag i stærkt varierende samfundsengagement på tværs af befolkningsgrupper.

Begrebet 'retorisk medborgerskab' er en nyskabelse. Det henviser ikke til en bestemt type retorik og er ikke knyttet til en bestemt teori, men er derimod bevidst tænkt som en tværfaglig ramme for undersøgelser af retorikkens rolle på samfundsplan. Begrebet er bredt nok til at favne undersøgelser fra både humanistiske og samfundsvidenskabelige fag, og samtidig er det egnet til at rumme teoretiske og mere konkrete kritiske studier. Hvor netværkets medlemmer altså går til emnet med deres respektive faglige redskaber, er der især to forskningsretninger der har været inspirationskilder for netværket, nemlig de teoretiske diskussioner om begrebet retorisk agency/rhetorical agency og den anseelige tværfaglige interesse i begrebet deliberativt demokrati.¹

Begrebet retorisk medborgerskab kan danne ramme for undersøgelser af alternative måder at manifestere sit bidrag til samfundet på i forhold til mere traditionelle politiske kanaler. Ved fx at lægge retorikkens positive erfaringer med saglig og åben meningsudveksling og dets aristotelisk-inspirerede ideal om *phronesis*, den praktiske dømmekraft, til grund mener vi at have en konstruktiv vinkel på spørgsmål om hvordan kan man eksempelvis formidle kompliceret viden om samfundsforhold så som økonomi, miljø eller udenrigspolitik i et mediehav der skulper over med underholdningsprogrammer og segmentstyret redigering.

Forskernetværkets aktiviteter

I maj 2008 arrangerede forskernetværket et to-dages ph.d.-kursus med fire prominente gæsteforelæsere fra Canada (Trudy Govier, University of Lethbridge), USA (Rob Asen, University of Wisconsin og Bruce Gronbeck, University of Iowa) og England (Ruth Wodak, Lancaster University) der holdt foredrag for 16 ph.d.-studerende fra Danmark, Finland, Norge og Sverige samt flere andre lande. Efter hovedforelæserne var der lejlighed for de studerende til at fremlægge og diskutere deres projekter for hinanden og de inviterede gæsteforelæsere.

I juni 2008 mødtes medlemmer af forskernetværket til en seminar dag på Københavns Universitet under overskriften "Begrebet 'Retorisk medborgerskab' og dets

1 Se fx Cheryl Geisler. "How Ought We to Understand the Concept of Rhetorical Agency? Report from the ARS", i: *Rhetoric Society Quarterly* 34 (2004): Hoff-Clausen, Isager og Storm Villadsen. "Retorisk agency – Hvad skaber retorikken?", i: *Rhetorica Scandinavica* 33 (2005) og Lundberg & Gunn. "Ouija Board, Are There Any Communications? Agency, Ontotheology, and the Death of the Humanist Subject, or Continuing the ARS Conversation", i: *Rhetoric Society Quarterly* 35 (2005) henholdsvis John Dryzek. *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. (Oxford: Oxford University Press, 2000), Eriksen & Weigård. *Kommunikativt demokrati: Jürgen Habermas' teori om politik og samfund* (København: Hans Reitzel, 2003) og Andrew C. Hansen, "Dimensions of Agency in Lincoln's Second Inaugural", i: *Philosophy & Rhetoric* 37 (2004)

rolle i retorikfaget på universitetsniveau”. Oplægsholderne blev bl.a. bedt om at komme med deres bud på hvad man kan lægge i begrebet ”retorisk medborgerskab”, hvilke teoretiske og/eller metodiske aspekter af det de fandt interessante, hvilke pædagogiske og/eller samfundsmæssige perspektiver de så i det, og hvad man kan gøre for at fremme retorisk medborgerskab. Jean Goodwin (Iowa State University, USA) var hovedtaleren, og der var indlæg fra retorikere fra Norge (Kjell Lars Berge, Universitetet i Oslo, Jens E. Kjeldsen, Universitetet i Bergen), Sverige (Anders Sigrell, Universitetet i Lund) og Danmark (Christian Kock og Lisa Storm Villadsen, begge Københavns Universitet). I dette nummer af *Rhetorica Scandinavica* bringer vi bearbejdede versioner af hhv. Jens Kjeldsens og Christian Kocks indlæg. Også dette arrangement var yderst velbesøgt af både retorikstuderende, færdige kandidater og forskere med interesse for retorik.

Netværkets hidtil væsentligste arrangement foregik i oktober 2008 i form af en international og tværfaglig konference med titlen ”Rhetorical Citizenship and Deliberative Democracy”. Fire fremtrædende gæsteforelæsere – John Dryzek (Australian National University, AUS), Georgia Warnke (University of California, Riverside, USA), Rosa Eberly (Penn State University, USA) og John M. Murphy (University of Illinois, Champaign-Urbana, USA) – bidrog hver især med forelæsninger om teoretiske og kritiske vinkler på retorisk medborgerskab: fra berøringspunkter mellem forskningen i deliberativt demokrati og retorik til generelle vilkår og den enkeltes muligheder for at deltage i hverdagens politiske debatter. Og fra retorisk nærlæsning af tre amerikanske præsidentkandidaters forklaringer på den økonomiske krise til filosofisk analyse af argumenter for og imod abort. I konferencen deltog desuden over 50 forskere og studerende fra 12 lande med foredrag fordelt efter emne på 11 sessioner. Konferencen tiltrak ca. 100 deltagere i alt. Det er planen at udvalgte foredrag fra konferencen skal undkomme i bogform i 2009.

Som en sidste aktivitet i 2008 havde Afdeling for Retorik ved Københavns Universitet desuden besøg af den amerikanske retoriker og filmforsker Kendall Phillips (Syracuse University, USA) i to uger. Som gæsteforsker med tilknytning til netværket forelæste han bl.a. på overbygningskurset *Retorisk Medborgerskab* og deltog i en studenterorganiseret diskussionsaften om den amerikanske valgkamp.

Læs mere på: <http://retoriskmedborgerskab.mef.ku.dk/>

Litteratur:

- Asen, Robert "A Discourse Theory of Citizenship", i: *Quarterly Journal of Speech* 90 (2004): 189-211
- Dryzek, John. *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. (Oxford Political Theory). Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Eriksen, Erik Oddvar, & Jarle Weigård. *Kommunikativt demokrati: Jürgen Habermas' teori om politik og samfund*. Oversat af Henning Vangsgaard. København: Hans Reitzel, 2003. (Norsk originaludgave: *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati: Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fakbokforlaget, 1999.)
- Geisler, Cheryl. "How Ought We to Understand the Concept of Rhetorical Agency? Report from the ARS", i: *Rhetoric Society Quarterly* 34 (2004): 9-17
- Hansen, Andrew C. "Dimensions of Agency in Lincoln's Second Inaugural", i: *Philosophy & Rhetoric* 37 (2004) 223-254.
- Hansen, Kasper Møller: "Forbedrede politiske holdninger gennem deliberation". *Tidskriftet Politik* (7, nr. 3) 2004: 110-125.
- Hoff-Clausen, Elisabeth, Christine Isager og Lisa Storm Villadsen. "Retorisk agency – Hvad skaber retorikken?", i: *Rhetorica Scandinavica* 33 (2005): 56 – 65.
- Ivie, Robert L. "Rhetorical Deliberation and Democratic Politics in the Here and Now", i: *Rhetoric & Public Affairs* 5 (2002): 277-285.
- Lundberg, Christian & Joshua Gunn. "'Ouija Board, Are There Any Communications?' Agency, Ontotheology, and the Death of the Humanist Subject, or Continuing the ARS Conversation", i: *Rhetoric Society Quarterly* 35 (2005): 83-105.
- Murphy, John M.: "To Form a More Perfect Union: Bill Clinton and the Art of Deliberation", i: *Rhetoric & Public Affairs* 8 (2005): 657-678.